

Elżbieta Tkocz*

Katowice

ZASADNICZE MYŚLI ENCYKLIKI JANA PAWŁA II *ECCLESIA DE EUCHARISTIA* W ZASTOSOWANIU KATECHETYCZNYM

Dokumenty Kościoła, zawierające doktrynalną wykładnię o tajemnicy Eucharystii, od wieków kształtowały nie tylko teologię, lecz także katechezę, stanowiąc dla niej dogmatyczny punkt odniesienia. Przypomniał o tym sługa Boży Jan Paweł II w ostatniej ze swoich encyklik, zatytułowanej *Ecclesia de Eucharistia* (EdE – por. nr 9). To przypomnienie o istnieniu zależności przebiegu procesu katechetycznego od autorytatywnego nauczania Magisterium Kościoła, Jan Paweł II zawarł we wstępie do powyższej encykliki. Inspiruje ono do podjęcia próby wydobycia wniosków dla katechezy, poprzez analizę zawartych w encyklice zasadniczych myśli. Stąd niniejsze opracowanie jest poszukiwaniem odpowiedzi na pytanie, jak podstawowe prawdy o Eucharystii przedstawione w encyklice, rzutują na proces katechetyczny.

Takie poszukiwania wydają się być zasadne także z powodu nadrzędnego celu katechezy, jakim jest doprowadzenie katechizowanego nie tylko do spotkania z Jezusem, ale do komunii z Nim¹. W Eucharystii, która jest sakramentem realnej, zbawczej obecności Chrystusa, dokonuje się najgłębsze i najdoskonalsze zjednoczenie człowieka z Chrystusem². W świetle powyższych stwierdzeń można sformułować wniosek, że katecheza ze swej natury powinna być ukierunkowana na kształtowanie postaw i umiejętności warunkujących owocny udział w życiu sakramentalnym, szczególnie zaś w Eucharystii, w której Jezus najpełniej działa w celu przemiany człowieka (por. PDK 25).

* **Elżbieta Tkocz**, dr katechetyki – nauczyciel religii w Wodzisławiu Śląskim.

¹ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce* (PDK), Łowicz 20 VI 2001, nr 21–22.

² Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium Ogólne o Katechizacji*, 15 VIII 1997, nr 85.

Akcentowanie integralnego związku katechezy z kształtowaniem postaw eucharystycznych jest we współczesnej rzeczywistości nagłą potrzebą, która przesłania szereg „cieni” skutkujących umniejszaniem wartości misterium eucharystycznego w świadomości chrześcijan (por. EdE 10). Katecheci realizujący swoje posłannictwo w rzeczywistości dokonujących się przemian w tej sferze religijności, potrzebują jednak i oczekują odpowiednich wskazówek, aby mogli wypełniać swoją posługę tak, aby ich wychowankowie mogli odkryć Eucharystię i żyć nią w całej pełni oraz podejmować misję, która z niej wypływa, aby poprzez katechezę Eucharystia stała się dla młodych chrześcijan źródłem i szczytem ich chrześcijańskiego życia.

Celem niniejszego opracowania nie jest przedstawienie całościowej syntezy teologicznej na temat sakramentu Eucharystii, która zawarta jest w encyklice *Ecclesia de Eucharistia*, lecz raczej wydobyć tych prawd doktrynalnych, które zdają się mieć wielkie znaczenia w posłudze katechetycznej wśród młodzieży. Dlatego treść artykułu skupia się przede wszystkim na tajemnicy realnej obecności Chrystusa w Eucharystii, którą Jan Paweł II szczególnie podkreśla w omawianym dokumencie. Punktem wyjścia będzie zobrazowanie „cieni” w sferze wiary i miłości do Eucharystii, o których pisze papież oraz zmian, jakie wywołują one w postawach religijnych młodych ludzi. W dalszej kolejności zostanie podjęty wątek, jakie treści doktrynalne należy akcentować w przekazie katechetycznym, adresowanym do młodzieży, oraz na jakie postawy życiowe powinny przekładać się powyższe prawdy. W końcu, ukazana zostanie Eucharystia jako źródło życia i posłannictwa katechety. To zagadnienie zdaje się być warte szczególnej uwagi. W warunkach, kiedy coraz szersze kręgi osób świeckich mają możliwość uzyskania formalnych kwalifikacji do podjęcia katechizacji, poprzez studia na wydziałach teologicznych państwowych uczelni, w pełni uzasadnione, a wręcz konieczne wydaje się zwrócenie uwagi na wymagania dotyczące nie tylko kwalifikacji zawodowych, lecz nade wszystko odnoszące się do sfery życia duchowego katechety. Jeśli zaniedbana zostanie troska o formację duchową katechetów, pojawi się realne zagrożenie utraty tożsamości zarówno katechety, jak i katechezy. Katecheta, który nie trwa w osobistej łączności z Bogiem, nie będzie bowiem w stanie do tej łączności doprowadzić swoich wychowanków.

ROZBUDZIĆ EUCHARYSTYCZNE ZDUMIENIE

We wprowadzeniu do zasadniczej treści encykliki, Jan Paweł II zadaje jej adresatom retoryczne pytanie, czy można nie odczuwać potrzeby nakłaniania wszystkich do odnowionego przeżywania tego doświadczenia, jakim jest Eucharystia? (por. EdE 7). Pytanie to zadaje w kontekście współczesnych cieni w sferze wiary i miłości do Eucharystii chrześcijan przelomu tysiącleci. Jan Paweł II wskazuje konkretne zjawiska, obrazujące szerzenie się mentalności umniejszającej wartość Eucharystii:

Istnieją bowiem miejsca, w których zauważa się prawie całkowity zanik praktyki adoracji eucharystycznej. Do tego dochodzą tu i ówdzie, w różnych środowiskach kościelnych, nadużycia powodujące zaciemnianie prawidłowej wiary i nauczania katolickiego odnośnie tego przedziwnego Sakramentu. Czasami spotyka się bardzo ograniczone rozumienie tajemnicy Eucharystii [...]. Poza tym bywa zapomniana potrzeba posługi kapłańskiej, opierającej się na sukcesji apostoelskiej, a sakramentalność Eucharystii zostaje zredukowana jedynie do skuteczności jej głoszenia [...], pojawiają się inicjatywy ekumeniczne, które, nie pozbawione dobrych intencji, stosują praktyki eucharystyczne niezgodne z dyscypliną, w jakiej Kościół wyraża swoją wiarę (EdE 10).

Powyższe zjawiska umniejszania i redukcji w wielu środowiskach dorosłych chrześcijan istoty tego „przedziwnego Sakramentu” (EdE 10), jakim jest Eucharystia, nie mogą pozostać bez wpływu na postawy eucharystyczne młodego pokolenia. Dorastanie to etap, podczas którego dokonuje się wprawdzie przejście od religijności zewnętrznej do własnej, autonomicznej, jednak kształtowanie się dojrzałej religijności w zasadniczy sposób jest uwarunkowane czynnikami zewnętrznymi. Młodzież, chcąc uchodzić za dorosłych, często mimowolnie i nieświadomie przyjmuje postawy, z jakimi spotyka się w swoich środowiskach wychowawczych. Szczególnie to, co w sferze życia religijnego (zwłaszcza w najbliższym otoczeniu) nie przedstawia dla dorosłych większej wartości, także dla dorastających będzie przedmiotem nikłego zainteresowania³. Te psychopedagogiczne prawidłowości rzucają światło na obserwowany w ostatnich latach spadek udziału młodzieży w niedzielnej Mszy św. Wyniki badań socjologicznych wykazują, że dla ok. 30% młodych ludzi deklarujących się jako wierzący, uczestniczenie w niedzielnej Eucharystii ma charakter jedynie fakultatywnego nakazu lub nic nie znaczącego postulat⁴. Na to niepokojące zjawisko nie można patrzeć w oderwaniu od wspomnianych już współczesnych „cieni”, na które Jan Paweł II zwrócił uwagę w omawianej encyklice, a które świadczą o tym, że współcześni młodzi chrześcijanie dorastają w atmosferze umniejszania wartości Eucharystii i utraty poczucia *sacrum* w podejściu do tego wielkiego Sakramentu.

Powyższe uwarunkowania i prawidłowości muszą skłaniać do refleksji nad tym, jakie miejsce w posłudze katechetycznej duszpasterzy i katechetów młodzieży zajmuje formacja eucharystyczna. Jan Paweł II, poprzez przesłanie zawarte w ostatniej ze swoich encyklik, pragnął „aby Eucharystia nadal jaśniała pełnym blaskiem swojej tajemnicy” (EdE 10). Wytyczył tym samym kierunek katechetycznej działalności Kościoła trzeciego tysiąclecia. Przesłanie papieskiej encykliki zobowiązuje wręcz osoby odpowiedzialne za wychowanie chrześcijańskie młodzieży do podjęcia działań

³ Zob. R. Murawski, *Rozwój religijny*, w: *Teoretyczne założenia katechezy młodzieżowej*, red. tenże, Warszawa 1989, s. 89, 90.

⁴ Zob. J. Mariański, *Charakterystyka współczesnej młodzieży*, w: *Katecheza młodzieży*, red. S. Kulpaczyński, Lublin 2003, s. 50.

ukierunkowanych na rozbudzenie w swoich wychowankach „eucharystycznego zdumienia” nad tą tajemnicą wiary. Młodzież jest bowiem podobna do uczniów idących do Emaus. Słabi, pełni wątpliwości, potrzebują pomocy, aby otwały się ich oczy i aby mogli poznać Jezusa przy łamaniu chleba (por. Łk 24,31.35). Tylko wtedy będą mogli stać się Jego świadkami, a On źródłem ich chrześcijańskiego życia.

Wszystkie wymiary Eucharystii łączą się w zasadniczym aspekcie, jakim jest tajemnica realnej obecności Jezusa. Dlatego katecheta – świadek – powinien budzić w katechizowanych świadomość, że uczestnicząc w Eucharystii stają przed samym Chrystusem. Pojawia się jednak pytanie, jak przekazywać prawdę o Eucharystii i jakie treści należy w tym przekazie akcentować?

PRAWDA O EUCHARYSTII I JEJ WYCHOWAWCZE IMPLIKACJE

Jan Paweł II przypomniał adresatom encykliki *Ecclesia de Eucharistia*, że od wieków w swojej duszpasterskiej posłudze „Kościół powodowany miłością, troszczy się o przekazywanie kolejnym pokoleniom chrześcijan wiary i nauki o Tajemnicy eucharystycznej, tak, aby nie została zagubiona choćby najmniejsza jej cząstka” (EdE 61). Jedną z głównych form pastoralnej działalności Kościoła jest katecheza. W sposób szczególnie słowa Jana Pawła II odnoszą się więc do tej formy posługi słowa. W przełożeniu na praktykę katechetyczną zobowiązują one do troski o integralny i wierny przekaz treści wiary dotyczącej Eucharystii. Do dokładania wszelkich starań, „aby nie umniejszyć jakiegokolwiek jej wymiaru czy wymogu” (tamże) zobowiązuje, zdaniem Jana Pawła II, „nieprzerwana tradycja, która od pierwszych wieków dopatrywała się we wspólnocie chrześcijańskiej strażnika opiekującego się tym skarbem, [jakim jest Eucharystia]” (tamże). Zobowiązanie to potęguje zauważalne u młodych chrześcijan osłabienie wrażliwości na tajemnicę Eucharystii. W refleksji nad katechetycznym przesłaniem omawianej encykliki wydaje się niezbędnym zwrócenie uwagi na te spośród akcentowanych przez Jana Pawła II niezmiennych prawd o Eucharystii, które zawierają w sobie wychowawcze implikacje, a przez to zdają się być szczególnie istotne w prowadzeniu dorastającego człowieka do dojrzałości w wierze. Katecheza eucharystyczna ma bowiem prowadzić zarówno do najbardziej doskonałego spotkania z Chrystusem rzeczywiście obecnym w Sakramencie Ołtarza, jak i przenieść doświadczenia z udziału w tym misterium w codzienne życie.

Eucharystia drogą poznania Chrystusa

Z katechetycznego punktu widzenia, w refleksji nad treścią encykliki o Eucharystii, w pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę na jej wiodącą myśl, ujmującą Eucharystię jako „zbawczą obecność Jezusa we wspólnocie wiernych” (EdE 9). Motywują do tego

wskazania dokumentów katechetycznych Kościoła, według których „katechizować znaczy w pewien sposób doprowadzić kogoś do przebadania tej Tajemnicy we wszystkich jej aspektach [...]”⁵. Wgłębienie się w tajemnicę realnej obecności Chrystusa w Sakramencie Ołtarza prowadzi w konsekwencji do odkrycia i poznania Jego oblicza (por. tamże, nr 6). W Eucharystii objawia się więc Osoba Chrystusa w sposób bezpośredni i aktualny. Poznanie Jezusa stanowi natomiast zasadniczy warunek realizacji nadrzędnego celu katechezy, jakim jest nawiązanie z Nim osobowej relacji, a nawet zażyłości (por. PDK 21). Ma również prowadzić do przemiany życia tak, aby było coraz bardziej doskonałe, ukształtowane na wzór Jezusa. Należy więc postawić pytania: jaki wizerunek Chrystusa, w świetle encykliki *Ecclesia de Eucharistia*, kryje w sobie misterium eucharystyczne oraz do przyjmowania jakich postaw prawda o Chrystusie eucharystycznym powinna motywować katechizowanych.

Jan Paweł II we wprowadzeniu do pierwszego rozdziału encykliki, zatytułowanego *Tajemnica wiary*, wskazuje na ścisły związek Eucharystii z „ofiara Krzyża, która trwa przez wieki” (EdE 11). Z ofiarniczego wymiaru Eucharystii wyłania się wizerunek Chrystusa, który całkowicie i bezinteresownie daje się człowiekowi. Papież ujmuje to w słowach: „Kościół otrzymał Eucharystię od Chrystusa, swojego Pana, nie jako jeden z wielu cennych darów, ale jako dar największy, ponieważ jest to dar z samego siebie, z własnej osoby w jej świętym człowieczeństwie, jak też dar Jego dzieła zbawienia” (tamże). Zadaje też pytanie: „Cóż większego Jezus mógł uczynić dla nas?” (tamże). Racją bytu Eucharystii jest więc miłość Chrystusa, „która posuwa się aż do końca (por. J 13,1) – miłość, która nie zna miary” (EdE 11).

Prawda o odkupieńczej ofierze Chrystusa, która wciąż trwa i nieustannie się uobecnia, a której źródłem jest najwyższa miłość, może stanowić ważną pomoc dla katechizowanej młodzieży w zrozumieniu istoty prawdziwej miłości. Dlatego ten fundamentalny aspekt eucharystycznego misterium, powinien być zawsze obecny w przekazie katechetycznym, którego adresatami są ludzie młodzi. Etap dorastania, to bowiem czas intensywnego poszukiwania modelu miłości. W świadomości młodego człowieka miłość tkwi jako problem, któremu poświęca się wiele czasu i uwagi. Poszukiwaniu prawdziwej miłości towarzyszy wiele niepewności i niepokojów, a nawet udręk⁶. Osoby odpowiedzialne za chrześcijańską formację młodych ludzi powinny respektować prawidłowości rozwojowe zachodzące podczas adolescencji i łączyć je integralnie z procesem dochodzenia do dojrzałości w wierze⁷. Uwzględnianie budzących się potrzeb natury egzystencjalnej zwiększa skuteczność wychowawczą. Dlatego odkrywaniu oblicza

⁵ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Catechesi tradendae*, 16 X 1979, nr 5.

⁶ Zob. R. Łapińska, M. Żebrowska, *Wiek dorastania*, w: *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, red. M. Żebrowska, Warszawa 1982, s. 76.

⁷ Zob. R. Murawski, *O nowy kształt katechezy młodzieży. Katecheza młodzieży według „Dyrektorium ogólnego o katechizacji”*, w: *Rodzina, szkoła Kościół. Korelacja i dialog*, red. P. Tomasiak, Warszawa 2003, s. 19, 20.

Chrystusa eucharystycznego, który swoją miłość do człowieka potwierdził „ofiara Krzyża, która trwa przez wieki” (EdE 11), należy przyznać szczególne miejsce w przekazie katechetycznym. W kontekście współczesnych uwarunkowań społeczno-kulturowych, w których pojęcie miłości zostało zdewaluowane i sprowadzone na bezdroża egoizmu i hedonizmu, istnieje nagląca potrzeba kierowania wzroku młodych na Chrystusa eucharystycznego. Tylko w Nim mogą oni znaleźć wzór prawdziwej miłości, która urzeczywistnia się w dawaniu siebie.

Prawda o uobecnianiu ofiary miłości Chrystusa do każdego człowieka, jakie dokonuje się w Eucharystii, zawiera w sobie konkretne implikacje wychowawcze. Konsekwencją poznania i przyjęcia prawdy, że cała treść Eucharystii wypływa z najwyższej miłości i bezgranicznej gotowości bycia darem, jest obowiązek dawania świadectwa własnej gotowości do poświęcania się dla drugich tak, jak to czyni Jezus. Stąd postawa współofiarrowania jest jedną z wewnętrznych postaw, do których ukształtowania zmierzać powinna katecheza eucharystyczna⁸. Innymi słowy, należy kształtować w młodzieży świadomość, że uczestnictwo w Eucharystii domaga się czynnego świadectwa ofiarnej miłości w życiu codziennym oraz składania siebie w ofierze Bogu i człowiekowi.

Tak, jak z ofiarniczego wymiaru Eucharystii wyłania się obraz Chrystusa, tak samo w jej wymiarze wspólnotowym zawiera się głęboka prawda o Nim. Wspólnotowy wymiar Eucharystii jest przedmiotem treści drugiego i czwartego rozdziału encykliki. Papież przypomina, że w Ofierze eucharystycznej nieustannie odnawia się i umacnia zjednoczenie z Chrystusem. Ojciec Święty wyraża to w następujący sposób: „w Komunii eucharystycznej realizuje się w podniosły sposób wspólne, wewnętrzne zamieszkiwanie Chrystusa i ucznia” (EdE 22). Co więcej, gdy uczestniczymy w sposób pełny w Eucharystii, „możemy powiedzieć, że nie tylko każdy z nas przyjmuje Chrystusa, lecz także Chrystus przyjmuje każdego z nas. Zacieśnia więzy przyjaźni z nami” (tamże). Spojrzenie na udział w Komunii sakramentalnej przez pryzmat nawiązujących się podczas niej więzów przyjaźni bosko-ludzkiej wydaje się również cenne w katechezie młodzieży. Kreślenie obrazu Chrystusa eucharystycznego jako Przyjaciela, może w znacznym stopniu ułatwić przyjęcie i zinterioryzowane prawdy o Eucharystii oraz wzbudzić motywację do pełnego w niej udziału. Wynika to z faktu, że na etapie życia, jakim jest dorastanie, człowiek boryka się z własnymi słabościami i złymi skłonnościami. Wzmaga się przez to u niego potrzeba bycia kochanym i akceptowanym takim, jakim jest. Tę potrzebę może zaspokoić Chrystus, który pragnie w Eucharystii wejść w doskonałe zjednoczenie z każdym człowiekiem, bo kocha go w sposób jedyny i osobisty.

⁸ Zob. J. Charytański, *Wychowanie eucharystyczne po I Komunii św.*, „Katecheta” 1988, nr 1, s. 23–26.

Przybliżanie katechizowanym wspólnotowego wymiaru Eucharystii, skutkującego zjednoczeniem z Chrystusem, może zaowocować nie tylko przekonaniem, że w oczach Chrystusa każdy człowiek ma ogromną wartość, lecz także umocnić dorastających w trudzie pracy nad sobą. W Eucharystii wchodzimy bowiem w prawdziwą komunię nie tylko z Synem, lecz także z Ojcem i Duchem Świętym (por. EdE 36). To właśnie Duch Święty, Boski Pocieszyciel, działa podczas Eucharystii, umacniając wiernych przez uświęcenie dusz i ciał (por. EdE 23). Dla młodego człowieka, który z wielkim trudem, często w osamotnieniu podejmuje walkę ze swoimi wadami i niedoskonałościami, jest szczególnie potrzebna prawda o przemianie i uświęcaniu, których podczas Eucharystii dokonuje Chrystus, mocą Ducha Świętego. Stąd staje się jasne, że realizując posługę katechetyczną wśród młodzieży, należy nieustannie dążyć do kształtowania świadomości, iż Komunia eucharystyczna jest źródłem siły moralnej, świętości i wszelkiego rozwoju osobowego. Uświadomienie tej prawdy może obudzić u młodych ludzi pragnienie złączenia swego życia z Eucharystią, rozumianą jako źródło mocy pozwalającej pokonać grzech.

Eschatologiczny wymiar Eucharystii a sens ludzkiej egzystencji

Wielkość daru, jakim jest Eucharystia nie zamyka się w dwóch wyżej przedstawionych wymiarach: ofiarniczym i wspólnotowym. Jan Paweł II wskazuje także na eschatologiczny wymiar Ofiary eucharystycznej. W encyklice czytamy:

Eucharystia kieruje do ostatecznego celu, jest przedsmakiem pełni radości obiecaną przez Chrystusa (por. J 15,11); w pewnym sensie jest antycypacją Raju – w niej otrzymujemy zadatek przyszłej chwały. W Eucharystii wszystko wyraża pełne nadziei oczekiwanie przyjscia naszego Zbawiciela Jezusa Chrystusa (EdE 18).

Powyższe słowa wyrażają prawdę, że Eucharystia kieruje ku przyszłości i objawia chrześcijański sens życia człowieka. Jest nim oczekiwanie na przyjscie Pana i na szczęśliwą wieczność z Nim. Co więcej, jest „bramą nieba, która otwiera się na ziemi. Jest promieniem chwały niebieskiego Jeruzalem, który przenika cienie naszej historii i rzuca światło na drogi naszego życia” (EdE 19).

Zgłębianie sensu istnienia i dążenie do odkrycia celu życia, stanowią nieodłączny element procesu psychospołecznego rozwoju dorastającego człowieka. Budząca się w tym okresie potrzeba odnalezienia własnej tożsamości oraz zdolność do refleksji i samoanalizy, rodzą pytania dotyczące nie tylko sensu własnego istnienia, lecz także sensu ludzkiego życia w pojęciu ogólnym⁹. Są to poszukiwania typowe dla człowieka na każdym etapie jego rozwoju. W sposób szczególnie intensyfikują się jednak w okresie młodości. W kontekście tego naturalnego zjawiska rozwojowego, Eucharystia w swoim wymiarze eschatologicznym staje się ostateczną odpowiedzią na

⁹ Zob. R. Murawski, *Problematyka wieku dorastania, w: Teoretyczne założenia...*, s. 17.

pytania nurtujące młodego człowieka. Kieruje ku przyszłości – ku ostatecznemu przyjsciu Chrystusa w chwale. Rzucając światło nadziei na drogi ludzkiego życia (por. EdE 19), sprzeciwia się rozpaczcy i uczy pewnej nadziei na szczęśliwą wieczność. Prowadzi przez to do prawdy o sobie samym w odniesieniu do Chrystusa, który jest jedynym celem i szczęściem człowieka. „Tajemnica człowieka wyjaśnia się naprawdę dopiero w tajemnicy Chrystusa – Słowa Wcielonego, objawiającego w pełni człowieka samemu człowiekowi” (KDK 22). Dlatego w chrześcijańskim wychowaniu dorastającego człowieka nie może zabraknąć odpowiedniej katechezy, podejmującej temat eschatologicznej prawdy o Eucharystii.

Obok pytania o sens i cel ludzkiej egzystencji pojawia się u dorastającego człowieka pytanie o życie wieczne. Rodzi się ono z wnikliwej obserwacji świata oraz analizy otaczającej go rzeczywistości, które prowadzą do odkrycia prawdy o przemijalności postaci tego świata. Tu także światło płynące z Eucharystii ujmowanej w aspekcie eschatologicznym daje odpowiedź. Jan Paweł II ujmuje ją następująco:

Kto się karmi Chrystusem w Eucharystii, nie potrzebuje wyczekiwać zaświatów, żeby otrzymać życie wieczne: posiada je już na ziemi jako przedsmak przyszłej pełni, która obejmuje człowieka do końca. W Eucharystii otrzymujemy także gwarancję zmartwychwstania ciał, które nastąpi na końcu świata: Kto spożywa moje Ciało i pije moją Krew, ma życie wieczne, a Ja go wskreszę w dniu ostatecznym (J 6,54). Ta gwarancja przyszłego zmartwychwstania wypływa z faktu, że Ciało Syna Bożego pozostawione jako pokarm, jest chwalebny Ciałem Zmartwychwstałego (EdE 18).

Na to, jak bardzo ważne jest integralne łączenie w katechetycznej pracy z młodzieżą prawdy o Eucharystii z wiarą w zmartwychwstanie i życie wieczne, wskazują wyniki badań socjologicznych nad religijnością współczesnej młodzieży. Wykazują one, że dogmat o zmartwychwstaniu ciał uznaje jedynie 40,8% młodych ludzi, deklarujących się jako wierzący¹⁰. Nie można też przeoczyć faktu, że trudności w przyjęciu tej fundamentalnej prawdy są potęgowane przez odradzające się w ponowoczesnej rzeczywistości materialistyczne koncepcje człowieka i świata. Redukują one osobowy wymiar ludzkiej egzystencji¹¹, zamykając człowieka w kręgu doczesności i przyziemnych dążeń. Zmierzają tym samym do wyeliminowania wszelkiej perspektywy życia po śmierci.

Kolejny argument przemawiający za podjęciem przez katechetę zagadnienia eschatologicznego wymiaru Eucharystii, zawiera się w następujących słowach Jana Pawła II: „To, że chrześcijańska koncepcja prowadzi nas ku nowemu niebu i nowej

¹⁰ Badania te zostały przeprowadzone na przełomie roku 1994/1995 wśród uczniów najstarszych klas szkół ponadgimnazjalnych z diecezji rzeszowskiej. Zob. W. Janiga, *Wartości religijno-moralne katechizowanej młodzieży w środowisku szkolnym*, w: *Katecheza dzisiaj. Problemy prawne i teologiczne*, red. W. Janiga, A. Mezglewski, Krosno – Sandomierz 2000, s. 53.

¹¹ Zob. F. Adamski, *Kultura u podstaw chrześcijańskiego wychowania*, w: *Wychowanie chrześcijańskie a kultura*, red. M. Nowak, T. Ożóg, Lublin 2000, s. 19.

ziemi (por. Ap 21,1), nie osłabia naszego poczucia odpowiedzialności za tę doczesną ziemię, raczej je rozbudza” (EdE 20). Prawda o wpisanej w Eucharystię ukierunkowaniu ku eschatologii powinna więc w konsekwencji służyć kształtowaniu u katechizowanych postawy odpowiedzialności za świat. Papież wskazuje na konkretne wyzwania, jakie młodym chrześcijanom stawia współczesna rzeczywistość. Są to problemy, które zacierają horyzont czasów, w jakich dorasta współczesne młode pokolenie. Wśród nich wymienia m.in. pilną potrzebę pracy na rzecz pokoju, troskę o najsłabszych i najuboższych oraz obronę życia ludzkiego od poczęcia aż do naturalnej śmierci (por. EdE 20). W przełożeniu na praktykę katechetyczną oznacza to, że należy dolożyć wszelkich starań, aby poznanie i przyjęcie prawdy o eschatologicznym aspekcie Ofiary eucharystycznej zaowocowało u młodych chrześcijan zaangażowaniem na rzecz polepszenia egzystencji i przemiany świata zgodnie z Ewangelią (por. EdE 20).

Poszukiwania w zakresie doboru treści doktrynalnych, szczególnie istotnych w procesie kształtowania postaw eucharystycznych młodzieży, mogą okazać się wysiłkiem bezskutecznym, jeżeli katecheza zostanie ograniczona do werbalnego przekazywania prawd o Eucharystii. Skuteczność katechezy w jej wychowawczej funkcji jest w zasadniczy sposób uwarunkowana osobowością katechety, bowiem „narzędzia pracy nie mogą być naprawdę skuteczne, jeśli nie będą używane przez dobrze uformowanych katechetów” (PDK 149). Stąd w dalszej części omówione zostanie znaczenie Eucharystii w życiu i posłudze katechety.

EUCHARYSTIA ŹRÓDŁEM I SZCZYTEM MISJI KATECHETY

Jan Paweł II w pierwszym rozdziale swojej encykliki przywołuje nauczanie Soboru Watykańskiego II, określającego Eucharystię mianem źródła i zarazem szczytu całego życia chrześcijańskiego (por. EdE 1). Zaprasza jednocześnie „cały Kościół do refleksji eucharystycznej” (tamże, nr 7). Osobami szczególnie zaproszonymi do podjęcia tak istotnej w dobie trzeciego tysiąclecia refleksji powinni czuć się duszpasterze i katecheci. Powinna ona prowadzić osoby odpowiedzialne za formację eucharystyczną młodego pokolenia do swoistego rachunku sumienia i do odpowiedzi na pytanie, czy rzeczywiście Eucharystia zajmuje centralne miejsce w ich życiu i katechetycznej posłudze. Stąd w dalszej części niniejszego opracowania zostanie podjęty wątek, jakie racje – w świetle przesłania encykliki *Ecclesia de Eucharystia* – przemawiają za koniecznością czerpania mocy do posługi katechetycznej ze źródła, jakim jest eucharystyczne misterium.

W kontekście doktrynalnej nauki o Eucharystii, zawartej w encyklice o Eucharystii, należy patrzeć na konieczność trwania katechety w komunii z Chrystusem eucharystycznym w dwóch aspektach. Pierwszy z nich, a zarazem podstawowy odnosi się do roli duchowego wymiaru osobowości katechety w oddziaływaniu na katechizowanych, drugi natomiast dotyczy trudnego kontekstu środowiskowego, w jakim katecheta realizuje swoją misję.

Wydaje się zasadne, aby punktem wyjścia do podjęcia powyższej refleksji uczynić soborowe nauczanie o Eucharystii, określające ją jako źródło i szczyt misji Kościoła. To określenie przywołuje bowiem Jan Paweł II już w pierwszym punkcie swojej encykliki (por. EdE 1). Implikuje ono konieczność opierania wszelkich form działalności Kościoła, w tym także katechezy, na Eucharystii. Posługa katechetyczna jest bowiem udziałem w posłannictwie i misji Kościoła. Papież rozwija myśl soborową, pisząc, że „[...] każde działanie podjęte dla realizacji misji Kościoła, każda realizacja programów duszpasterskich winny czerpać potrzebną siłę z tajemnicy eucharystycznej i ku niej się kierować jako do szczytu” (EdE 60), ale też przestrzega: „Jeżeli zaniedbamy Eucharystię, jak będziemy mogli zaradzić naszej nędzy?” (tamże). Ta pełna troski przestroga obliguje osoby wypełniające swoją katechetyczną misję do ciągłego pogłębiania własnego, osobistego zjednoczenia z Chrystusem obecnym w żywym sakramencie Jego Ciała i Jego Krwi. Takie wskazania zawierają katechetyczne dokumenty Kościoła. W Ogólnej Instrukcji Katechetycznej (1971) czytamy, że „zadanie powierzone katechecie domaga się od niego intensywnego życia sakramentalnego i duchowego” (nr 114), natomiast *Dyrektorium katechetyczne dla Kościoła Katolickiego w Polsce* poucza, że „jeśli katecheta ma prowadzić katechizowanych do komunii z Jezusem Chrystusem, to sam powinien trwać w głębokiej zażyłości z Chrystusem i z Ojcem w Duchu Świętym” (nr 150).

Katecheta pełni więc rolę przewodnika i mistrza w dziedzinie wiary. Przekazuje świadectwo wiary Kościoła, w imieniu którego pełni swoją funkcję. Katechizowany natomiast jest odbiorcą świadectwa katechety¹². Żeby skutecznie kształtować postawy eucharystyczne młodych ludzi nie wystarczy więc posiadać wiedzę teologiczną, ale trzeba przeżyć osobiście doświadczenie zjednoczenia z Chrystusem eucharystycznym. Od osobistego świadectwa wiary i miłości do Eucharystii Jan Paweł II rozpoczyna wprowadzanie adresatów swojej encykliki w tajemnicę Eucharystii. Pisze:

Gdy myślę o Eucharystii, patrząc na moje życie kapłana, biskupa i Następcy Piotra, wspominam spontanicznie wiele chwil i miejsc, w których dane mi było ją sprawować. Pamiętam kościół parafialny w Niegowici, gdzie spełniałem moją pierwszą posługę duszpasterską, kolegiatę św. Floriana w Krakowie, katedrę na Wawelu, bazylikę św. Piotra oraz wiele bazylik i kościołów w Rzymie i na całym świecie. Dane mi ją było również sprawować w wielu miejscach na górskich szlakach, nad jeziorami i na brzegach morskich; sprawowałem ją na ołtarzach zbudowanych na stadionach, na placach miast [...]. Ta różnorodna sceneria moich Mszy św. sprawia, iż doświadczam bardzo mocno uniwersalnego – można wręcz powiedzieć kosmicznego charakteru celebracji eucharystycznej. Tak, kosmicznego! (EdE 8).

Papież dzieli się więc osobistym doświadczeniem wiary, aby w obliczu tajemnicy eucharystycznej wyrazić „uczucia wielkiego i wdzięcznego zdumienia” (EdE 5), które pragnie rozbudzić w całym Kościele.

¹² Z. Marek, *Biblia w katechetycznej posłudze słowa*, Kraków 1998, s. 16, 17.

Wyraźne łączenie przez Jana Pawła II nauczania o Eucharystii z osobistym świadectwem doświadczania jej misterium, w przełożeniu na praktykę posługi katechetycznej oznacza, że duchowość katechety musi być duchowością eucharystyczną. Aby katecheza mogła zrealizować się szczególnie w swojej funkcji inicjacyjnej, zewnętrzne objawy religijności katechety nie mogą być celem same dla siebie, lecz muszą wypływać ze źródła, jakim jest Eucharystia. Jeśli bowiem w obszarze życia osobistego katechety zabraknie głębokiego zjednoczenia z Chrystusem, sięgającego wręcz wyżyn mistyki¹³, pojawi się formalizm religijny, jaki niestety daje się czasem zauważyć u wychowawców chrześcijańskich. Destrukcyjny wpływ formalizmu religijnego wychowawców ujawnia się ze szczególną siłą u ich wychowanków w wieku dorastania. Formalizm wychowawców potęguje obserwowane u młodzieży trudności w poznaniu i przyjęciu wiary. Wtedy, wskutek braku wewnętrznej motywacji, następuje często zaniedbanie praktyk religijnych. W praktyce równa się to odrzuceniu religii opartej tylko na zewnętrznym rytualizmie¹⁴. W sposób szczególny dotyczy to Eucharystii. Jest ona bowiem tajemnicą, którą bardzo trudno odkryć samemu. Dlatego ważne jest spotkanie kogoś, kto nią żyje. Tak więc katecheta, pragnący być świadkiem przepowiadanej prawdy o Eucharystii, w duchu troski o duchowe dobro wychowanków „karmi się Chrystusem eucharystycznym i z Niego czerpie światło” (EdE 6).

Nieocenionego znaczenia w misji katechety Eucharystia nabiera także w kontekście zewnętrznych uwarunkowań posługi katechetycznej. Nie stwarzają one dla dzisiejszych katechetów łatwego kontekstu dla wypełniania misji głoszenia Ewangelii. Współczesna kultura, wskutek głębokich przemian społeczno-kulturowych przełomu wieków, została przesycona mentalnością sprzeczną z Ewangelią i nauką Kościoła. Nasilające się zjawisko spychania chrześcijaństwa na margines, promowanie liberalizmu i relatywizmu wywołuje liczne reperkusje w postawach młodych ludzi. Są one nacechowane egocentryzmem, kontestacją autorytetów i agresją. Stąd praca każdego wychowawcy, szczególnie jednak katechety, naznaczona jest ogromnym trudem i nierzadko nacechowana nurtującym pytaniem o sensowność podejmowanych wysiłków na polu katechetycznym¹⁵. Wielu katechetów traci motywację do wypełniania swojego posłannictwa. Nad wyraz wymowne są tu wyniki badań socjologicznych przeprowadzone wśród polskich katechetów¹⁶. Wykazują one, że różnorodne trudności, z jakimi spotykają się katecheci, są u ok. 41% ankietowanych powodem pragnienia rezygnacji

¹³ Zob. A. Offmański, *Katecheta permanentnie kształtujący się*, w: *Dzisiejszy katecheta*, red. J. Stala, Kraków 2002, s. 180.

¹⁴ Por. R. Murawski, *Rozwój religijny*, w: *Teoretyczne założenia...*, s. 76.

¹⁵ Zob. K. Fąfara, *Katecheta pośrednikiem w odnawianiu Przymierza między Bogiem a katechizowanymi*, w: *Dzisiejszy...*, s. 121.

¹⁶ Badania przeprowadzono w drugiej połowie lat 90-tych wśród katechetów z terenu pięciu polskich diecezji: częstochowskiej, gliwickiej, katowickiej, opolskiej i tarnowskiej. Wyniki badań opublikowano drukiem: J. Mikołajec, *Posługa teologów świeckich w Polsce. Studium Pastoralne*, Opole 2000.

z pracy katechetycznej¹⁷. Pojawia się więc pytanie, skąd katecheta ma czerpać siłę do realizowania swojego powołania oraz co może go uchronić przed tzw. „wypaleniem się”, o którym coraz częściej daje się słyszeć także w środowiskach chrześcijańskich wychowawców.

Odpowiedź na powyższe pytania znajdujemy w treści rozważanej encykliki, w której czytamy, że „Kościół czerpie duchową moc dla wypełniania swojej misji z nieustannego uobecniania w Eucharystii ofiary Krzyża i z Komunii z Ciałem i Krwią Chrystusa” (EdE 22). Ponieważ katecheza jest udziałem w misji Kościoła i jedną z form jego działalności (por. DCG 21), powyższe słowa wyraźnie wskazują źródło, z którego katecheta powinien czerpać moc w trudnych chwilach swojej posługi. Katechetom, którym tak często brakuje dziś nadziei na owocność swoich działań, nie mogą pozostać obojętne słowa papieża, w których zwraca on uwagę na fakt, że „w naszej dziejowej wędrówce daje ona impuls i zasiewa żywe ziarno nadziei w nasze codzienne zadania i obowiązki” (EdE 20). Papież pogłębia tę myśl, wskazując na owoc Eucharystii, jakim jest „wspólne, wewnętrzne zamieszkiwanie” (tamże, nr 22) Chrystusa i człowieka. Innymi słowy, katecheta uczestniczący w sposób pełny w Uczcie Eucharystycznej trwa w Chrystusie, a On trwa w nim (por. J 15,4; EdE 22). Może więc mieć pewność, że do swoich uczniów, często trudnych, nie idzie sam, lecz z Tym, który jest silniejszy od niego. Stąd z komunii z Chrystusem eucharystycznym katecheta może i powinien czerpać odwagę, by z pogodą ducha dawać świadectwo wiary w swoim środowisku.

Jan Paweł II zwraca uwagę adresatom omawianej encykliki na kult Eucharystii poza Mszą św. i jego nieocenioną wartość w życiu chrześcijańskim. Nie można zapominać, że adoracja eucharystyczna jest najdoskonalszym przejawem wiary w realną obecność w Najświętszym Sakramencie zmartwychwstałego Pana. W adoracji papież widzi szczególne źródło umocnienia i duchowej mocy potrzebnej do stawiania czoła różnorodnym zadaniom. Wyraża to w formie osobistego świadectwa: „Pięknie jest zatrzymać się z Nim i jak umiłowany uczeń oprzeć głowę na Jego piersi, poczuć dotknięcie nieskończoną miłością Jego Serca. [...] Ileż to razy, moi drodzy Bracia i Siostry, przeżywałem to doświadczenie i otrzymałem dzięki niemu siłę, pociechę i wsparcie!” (EdE 25). Swoje rozważania na temat adoracji Jezusa eucharystycznego zamyka stwierdzeniem, że pozwala ona zaczerpnąć z samego źródła łaski i dlatego „nie można zaniedbać pogłębiania tego aspektu kultu eucharystycznego, w którym znajdują przedłużenie i mnożą się owoce komunii z Ciałem i Krwią Pana” (EdE 25).

Podejmując wątek, jaką wartość dla owocnego przebiegu posługi katechetycznej, realizującej się w trudnych realiach środowiskowych ma Eucharystia, nie można pominąć także jej wspólnotowego aspektu, któremu Jan Paweł II poświęca

¹⁷ Zob. J. Mikołajec, *Uwarunkowania posługi katechetycznej teologów świeckich*, w: *Dzisiejszy...*, s. 69.

wiele miejsca w swojej encyklice. Warto tu zwrócić szczególną uwagę na przytaczane przez papieża słowa św. Jana Chryzostoma: „Faktycznie, jak chleb jest jednością, choć składa się nań wiele ziaren, które choć się nie znają, w nim się znajdują, tak, że ich różnorodność zanika w ich doskonałym zjednoczeniu – w ten sam sposób również my jesteśmy ze sobą zjednoczeni, a wszyscy razem w Chrystusie” (EdE 23). Słowa te wskazują na niewidzialny wymiar komunii z Chrystusem w Eucharystii, obejmujący więź, która łączy chrześcijanina w Chrystusie za sprawą Ducha Świętego z Ojcem oraz braćmi. Ta specyficzna skuteczność w tworzeniu komunii nie tylko z Chrystusem, lecz także pomiędzy ludźmi, powinna stanowić dla katechety bodziec do podejmowania starań, aby móc uczestniczyć wspólnie ze swoimi wychowankami w Eucharystii. Nie jest to dążenie łatwe do zrealizowania, ale możliwe. Jego realizacji mogą służyć np. pozalekcyjne formy katechezy, jak pielgrzymki czy rekolekcje. Nie do przecenienia wydaje się także w tym kontekście udział katechety w duszpasterstwie katechetycznym w parafii, na terenie której pełni on swoją posługę, poprzez pełny udział we Mszach św. szkolnych czy młodzieżowych. Tak bowiem, jak Eucharystia buduje Kościół, o czym Jan Paweł II przypomina w encyklice, tak samo ma nieoceniony wpływ na tworzenie nadprzyrodzonej więzi pomiędzy katechetą a katechizowanymi. Słowa papieża, stwierdzające fakt, że „nie zbuduje się [...] żadnej wspólnoty chrześcijańskiej, jeżeli nie jest ona zakorzeniona w celebracji Najświętszej Eucharystii” (EdE 33), nabierają szczególnego znaczenia dla katechetów i ich posługi. Z natury katechezy wynika bowiem, że grupa katechetyczna stanowić powinna wspólnotę wiary¹⁸. Stąd katecheta, który dąży do przekształcenia spotkań ze swoimi wychowankami w spotkania wspólnoty wierzących, nie pominie tego priorytetowego i nie dającego się niczym zastąpić „narzędzia”, jakim jest wspólnie przeżywana Eucharystia – źródło jedności i umacniania więzi międzyludzkich.

Konkluzją powyższych rozważań na temat centralnego miejsca Eucharystii w posłudze katechetycznej mogą być słowa, jakie odnajdujemy w *Dyrektorium katechetycznym dla Kościoła Katolickiego w Polsce*: „[...] żywy związek z Chrystusem, [...], pełne uczestnictwo w życiu sakramentalnym, [...] są zawsze podstawowym warunkiem zarówno rozwoju osobistego, jak i skuteczności pracy katechetycznej” (nr 157). Zarówno te słowa, jak i dogmatyczne prawdy o Eucharystii jako niewyczerpalnym źródle łaski akcentowane w encyklice (por. EdE 25), obligują wręcz duszpasterzy i katechetów do kontemplacji tej „wielkiej tajemnicy wiary”, tak aby zaowocowała ona przekonaniem, że droga ku odnowieniu chrześcijańskiej gorliwości w ich posłudze wiedzie przez Eucharystię (por. EdE 60).

¹⁸ Zob. W. Kubik, *Zarys dydaktyki katechetycznej*, Kraków 1990, s. 101, 102.

* * *

W obliczu współczesnych „cieni”, umniejszających wartość Eucharystii, budzenie „zdumienia eucharystycznego” nabiera rangi wyzwania, przed którym staje dzisiejsza katecheza. Pomocą w poszukiwaniu skutecznych sposobów docierania z prawdą o tym „przedziwnym Sakramencie” okazuje się być encyklika *Ecclesia de Eucharistia*, która stanowi cenny dar Jana Pawła II dla duszpasterzy i katechetów. Odnaleźć w niej bowiem można ważne inspiracje katechetyczne.

Na podstawie przeprowadzonych rozważań nad treścią encykliki można sformułować konkretne wnioski:

Odpowiedzialni za posługę katechetyczną powinni dołożyć wszelkich starań, aby prawda o Eucharystii była przekazywana katechizowanym w pełnym blasku swojej tajemnicy, bez jakichkolwiek dwuznaczności.

Kształtując świadomość sakramentalną w odniesieniu do Eucharystii, należy pamiętać, że jest ona pojęciem szerokim i wieloaspektowym. Obejmuje zarówno poznanie i interioryzację prawd dogmatycznych, jak i przyjmowanie wynikających z nich życiowych postaw. Wśród prawd zawierających w sobie implikacje wychowawcze w odniesieniu do młodzieży należy w pierwszej kolejności wymienić realną obecność w Eucharystii Chrystusa, który z miłości do człowieka składa siebie w ofierze. Prawda ta może pomóc młodemu człowiekowi w odnalezieniu wzoru prawdziwej miłości, której świadectwem jest ofiara.

Ze wspólnotowego wymiaru Eucharystii wyłania się natomiast przed młodym człowiekiem obraz Chrystusa – Przyjaciela, który pragnie w doskonały sposób zjednoczyć się z każdym człowiekiem. Ta prawda może też stanowić źródło mocy w trudnych, przerastających siły młodego człowieka, sytuacjach życiowych.

Nieocenione znaczenie w przekazie katechetycznym, adresowanym do młodzieży, ma także ukazywanie Eucharystii w jej aspekcie eschatologicznym. Ukierunkowuje bowiem życie dorastającego człowieka i pomaga mu odnaleźć jego nadprzyrodzony sens.

Przekaz treści doktrynalnych tylko wtedy będzie mógł zaowocować obudzeniem wrażliwości na realną obecność Chrystusa, jeśli zostanie wzmocniony świadectwem katechety. Jedynie ten katecheta, który trwa w osobistej łączności z Chrystusem eucharystycznym może zrealizować nadrzędny cel swojej posługi, doprowadzając katechizowanych nie tylko do spotkania, ale także do zjednoczenia z Jezusem, a nawet głębokiej zażyłości z Nim (por. PDK 21).

Treść niniejszego opracowania z pewnością nie obrazuje całego bogactwa inspiracji katechetycznych zawartych w encyklice *Ecclesia de Eucharistia*. Może jednak stanowić skromny przyczynek do wzbudzenia motywacji do podjęcia przez osoby odpowiedzialne za wychowanie w wierze młodego pokolenia bardziej pogłębionej refleksji nad

jej przesłaniem, tak aby mogła ona przełożyć się na praktyczne wnioski, odnoszące się zarówno do ich życia duchowego, jak i do ich pracy katechetycznej.

**THE MAIN IDEAS
OF JOHN PAUL II'S ENCYCLICAL *ECCLESIA DE EUCHARISTIA*
IN CATECHETIC APPLICATION**

Summary

The article deals with the problem how the main ideas of encyclical *Ecclesia de Eucharistia* are brought into practice. The subject of cognition are those dogmatic contents included in encyclical which seem to be essential in catechesis focused on formation of young people eucharistic attitudes and awareness. What should be underlined is that eucharistic system employs both, doctrinal contents transmission and supporting young people in choosing life attitudes coming from those contents. Among dogmatic substances of educational implication those are important which deal with sacrificing, communal and eschatological dimension of Eucharist. They may be very helpful in supporting young man trying to understand the essence of real love and looking for value of his human existence. But one can not forget about the central role of testimony in the process of catechesis. Personal testimony of belief and love to Eucharist was given by John Paul II in his encyclical. To become the real witness of prophetic truths, the catechist should follow the example of John Paul II and stay in personal and lively unity with Eucharistic Christ. It is the only condition when he can fulfil the superior aim of his service and get catechumen not only to the meeting with Jesus but also to unifying and deep intimacy with Him.